

Conclusions. Having analyzed the critical views in the four above concepts of meaning, we note that only consideration of Quine's concept a fortiori allows this very idea to continue to transform or change in the direction of the possibility of applying the original concept in the development of metaphysics. Another point is that Quine's idea of dividing positivistic views turns into a way of appearance of the metaphysical level. Deriving a thought for the constructing of systems with the example with modeling we reveal the aspect of implication that is required, and that the systems must be viewed metaphysically. That followed to the question of the nature of implication, where all the four cases had been introduced the complexity for any attempts of the critic of sense. So, the critique of Quine of the sense doesn't get its overall and total project in further investigations of the analytic philosophy.

References

1. Baghrarian M. (2016). *Quine, Naturalised Meaning and Empathy*. School of Philosophy; Sassari: University College Dublin, University of Sassari.
2. Dummett M. (2001). *Logical Foundation of Metaphysics*. (V. Navrocky, Trans.). Kyiv. IRIS. (In Ukrainian).

3. Komaha L. (2016). The sense and Truth of Knowledge in Argument of Naturalistic Epistemology of W.V.O. Quine. *Science issue. Series "Philosophy"*. Kharkiv. Vol. 46, p. I. (In Ukrainian).
4. Heyns E. (2012). *Quine and Meaning*. Faculty of Behavioral Sciences, department Philosophy of Science, Technology and Society: University of Twente.
5. Hlushchenko E. (2021). Conceptualization of Sense in Logical Semantics of G. Frege. *Science Issue, Culturology*. (In Ukrainian).
6. Livingston, P. (2018). *What is a 'Logic of Sense'? Deleuze with Frege, Carnap, and Quine*. New York: Routledge.
7. Quine W.V.O. (1980). *From a Logical Point of View*. Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 1953; 2nd ed., rev.
8. Quine W.V.O. (1995). *From Stimulus to Science*. New Your, Norton: Cambridge University Press.
9. Quine W.V.O. (1986). *Philosophy of Logic*. Englewood Cliffs. N. J.; Harvard University Press.
10. Smith J. (2021). Carnap and Quine on Sense and Nonsense. *Journal for the History of Analytical Philosophy*. Vol. 9 № 10. Massachussets, Manchester.
11. Synytsia A. (2017). *Modern Analytic Philosophy: From Languages Pragmatics to Conceptualization of the Mind*. Lviv. (In Ukrainian).

Надійшла (received) 16.11.2022

Відомості про авторів / About the Authors

Hlushchenko Vyacheslavovych (Глуценко Євгеній В'ячеславович) – National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", a senior lecturer of the Department of Philosophy, graduate student; Kharkiv, Ukraine; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0262-5798>

УДК 130.2: 355.1

doi: 10.20998/2227-6890.2022.2.05

В.І. МІЩЕНКО

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДО ПЛАНЕТАРНО-КОСМІЧНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Автором розглянуто причини процесів деінтелектуалізації суспільства, пов'язаних із впливом техногенної цивілізації, суспільства масового споживання, інформаційного суспільства. Враховуючи важливість інтелектуалізації особистості, звернено увагу на те, що сам термін використовується функціонально, як здібність використовувати інтелект у тих або інших ситуаціях, а не як внутрішній стрижень духовного образу особистості. Обґрунтовано саме такий розгляд інтелектуальності у зв'язку з необхідністю функціонування сучасної посткласичної науки, а також дослідженням великих складно організованих систем, здатних до самоорганізації. З метою формалізації концепту інтелектуалізації розглянуто структурні елементи (ноосферність, аналітичність, інтелегібельність, креативність, евристичність, цивілізованість, інтелігентність, самостійність мислення, позитивний, життєстверджуючий характер), особливості прояву інтелектуальності в різних сферах діяльності особистості, рівні розвитку інтелектуальності. Доведено, що необхідність досягнення вищих рівнів інтелектуальності (еволюційного, глобального креативного, духовного) пов'язується з необхідністю виживання цивілізації на стадії трансформації до планетарно-космічної, використання ресурсів технотронного суспільства, створення інтелектуально-моральної духовності.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інтелектуальність, особистість, цивілізація, духовність, інтелегібельність, духовність, еволюція.

V.I. MISHCHENKO

PERSONAL INTELLIGENCE IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATION TO A PLANETARY-SPACE CIVILIZATION

The author considered the causes of the processes of de-intellectualization of society associated with the influence of man-made civilization, mass consumption society, and information society. Considering the importance of intellectualization of the individual, attention is paid to the fact that the term itself is used functionally, as the ability to use the intellect in certain situations, and not as the inner core of the spiritual image of the individual. Such consideration of intellectuality is substantiated in connection with the need for the functioning of modern post-classical science, as well as the study of large, complexly organized systems capable of self-organization. In order to formalize

the concept of intellectualization, the structural elements (noosphericity, analyticity, intelligibility, creativity, heuristics, civility, intelligence, independent thinking, positive, life-affirming character), features of the manifestation of intellectuality in various spheres of personal activity, levels of intellectual development were considered. It has been proven that the need to achieve higher levels of intellectuality (evolutionary, global creative, spiritual) is connected with the need to survive the civilization at the stage of transformation to the planetary-cosmic one, use the resources of the technotronic society, and create intellectual and moral spirituality.

Key words: information society, intellectuality, personality, civilization, spirituality, intelligibility, spirituality, evolution.

Постановка проблеми. Інтелектуальність особистості – це головний ресурс і надія цивілізації на можливість подолання кризових станів сучасного розвитку (екологічного, антропологічного, цивілізаційного) та переходу до планетарно-космічної цивілізації антропогенного характеру. З урахуванням складності майбутнього періоду існування цивілізації, коли зростаюча кількість населення не буде задовольнятися обмеженою кількістю ресурсів, людству необхідні інтелектуальні сили, які зможуть дати шанс на виживання. Віра в силу науки та незворотність науково-технічного прогресу наражають впевненість в інтелектуальній могутності цивілізації, надію на те, що сучасне суспільство знань здатне формувати більш розумних людей, які мають більш високий інтелектуальний потенціал. Така впевненість підтримується процесами розвитку інформаційного суспільства, створенням інтелектуальних систем та перспективою розробки штучного мислячого інтелекту, утвердженням у суспільної свідомості ідеалів «суспільства знань», постійним зростанням кількості та якості науково-технічної інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід визнати, що серед сучасних дослідників зростає кількість тих, хто висловлює певне занепокоєння щодо інтелектуального розвитку людини. Насамперед, це вчені, які мають багаторічну педагогічну практику та можливість порівняти ступінь складності інтелектуальних завдань, що були запропоновані студентам різних поколінь, тобто здійснювати певний експертний аналіз. Серед них слід назвати такі прізвища, як: В. Андрущенко, О. Гомілко, О. Дольська, А. Кіпенський, С. Кримський, В. Лозовой та інших науковців.

Мета статті: розкрити інтелектуально-моральну духовність особистості як вільно та критично мислячої істоти, яка прагне до творення як у планетарному, так й планетарно-космічному напрямку, всебічний розвиток її інтелекту.

Виклад основного матеріалу. Дослідники схильні до думки, що порушення принципу самостійного мислення здійснюється завдяки більш широкому духовному контексту – утвердженню в суспільної свідомості концепції постмодерну, де «головним суб'єктом життєдіяльності стає не індивід, а група..., індивідуальна ідентичність заперечується..., принижується принцип особистої відповідальності..., відкидається доктрина універсальної етики» [13, с. 287].

Щодо деінтелектуалізації в більш широкому соціальному контексті, то науковці стверджують про загрозу втрати людиною статусу розумної істоти, вказуючи на негативну тенденцію мракобісся, яка

спрямована на «послаблення раціонального ресурсу» людини. Дослідники підкреслюють, що процес падіння інтелекту і деградації людей в останні роки носить об'єктивний та закономірний характер: стрімкий процес деградації суспільного інтелекту, інтелектуального потенціалу держави у всіх сферах життя – в економіці, науці, освіті, культурі, інформаційному просторі, безпеці.

Деінтелектуалізація, таким чином, розглядається не тільки як кризове явище у сучасній освіті, а як поступове зниження IQ цивілізації.

Слід відзначити, що проблема деінтелектуалізації суспільства виникла не сьогодні. Як відомо, ще І. Кант прагнув до формування активної, вільної, самостійно мислячої людини, звертаючись до людини, як до носія розуму, він закликає її «мати мужність користуватися власним розумом» [4; 13, с. 108].

Як ні парадоксально, процеси деінтелектуалізації посилюються під впливом техніки, від створеного людьми штучного середовища існування. Техніка – плід Розуму, але в її створенні беруть участь одиниці, а користуються маси, і у процесі цього використання створюється особливий стиль життя, стиль праці, стиль мислення. Характер такого впливу вважається науковцями одним із наслідків впливу техногенної цивілізації, появі закритого від зовнішнього світу функціонального мислення роботів, «яке не здатне до створення нового, а лише калькує та обчислює» [14]. Фактичну трагедію людини, яка створює для суспільства умови його життя, та втрачає індивідуальність, перетворюється на придаток до техніки, широко описано в літературі, де розкривається його новий образ – Homo Faber [11].

Втрата відкритості світу, перетворення його в обмежене вузькими межами практичних завдань функціональне, обчислюване мислення – ці наслідки техногенної цивілізації були значно посилені впливом інформаційних перетворень. Людина інформаційного суспільства фактично втрачає віру в освіту, волю до саморозвитку, інтерес до рішення проблем, радість живого творчого процесу пошуку істини. Занурення людині у віртуальний простір є реальною загрозою втрати реального світу, власної інтелектуальності. Дослідники підкреслюють, що інформатизація привчає учнів до шаблонних, рутинних навичок технологій і інтерфейсів, перериває безпосередній фізичний і духовний зв'язок з природою та іншими людьми, відчужує думку від сенсу природних об'єктів, явищ, процесів.

З появою процесів деінтелектуалізації суспільства гостро стає проблема формування інтелектуальності особистості як умови подальшого

розвитку цивілізації. Але поняття інтелектуальності, як іманентна присутня характеристика особистості, як основа формування духовного образу людини ще не є загальноприйнятим. Наше розуміння інтелекту, застосування Розуму, до якого ми звикли, має переважно гносеологічний характер, інтелект розглядається або як аналог розумових здібностей розуму, або як знаряддя вирішення певних пізнавальних ситуацій, які періодично виникають у житті людини, а не як стиль життя, як умова виживання, як головна цінність, яка існує в космічному просторі. І в першому, і в другому випадку інтелект розглядається функціонально, з урахуванням можливості вирішення того або іншого завдання, а не як внутрішній духовний стрижень, який визначає характер життєдіяльності поза переживань власної долі. Життя людини змінюється, коли вона свідомо формує власний інтелектуальний імідж: вона дає себе настанову на сам характер організації мислення, прагне до радощі інтелектуальної активності, пізнання таємниць світу, усвідомлення Логіки розвитку космосу, природи, Логіки людської історії, розуміння як дивовижності світобудови, так й недосконалої життя, прагнення його покращення та перетворення на шляху наближення до ідеалів культури, гармонії, краси, доцільності та екологічності.

Інтелектуальність є важливою характеристикою духовного образу сучасного вченого, і від вирішення цього завдання залежить майбутнє людства [12, с. 178]. Формування власної інтелектуальності, прийняття до себе інтелектуального іміджу відповідає духу посткласичного етапу розвитку науки, що досліджує великі складно організовані системи, які мають можливість до постійної самоорганізації та вимагають постійного дослідження, моніторингу та оцінки, створення певних імітаційних моделей, які нададуть змогу управління середовищем існування. Рух технотронного суспільства в напрямку все більшої цифровізації дозволить створити такі імітаційні моделі, які дадуть змогу здійснювати надійне управління біосферними процесами за допомогою геокосмічних технологій [11]. Інтелект стає суттю життя, а не епізодом випадкового використання. Саме така форма інтелекту дасть можливість людському інтелекту працювати сумісно з мислячим штучним інтелектом, поступово створювати Цивілізацію I рівня, що забезпечить використання енергії зірки, яка приходить на планету, контролювати або корегувати погоду, змінювати курс ураганів, або будувати міста в океанах.

Формування інтелектуальності особистості – багатомірне завдання, воно є засобом формування смаків, ідеалів, пристрастей, звичок, стилю життя, розуміння його сенсу та мети, усвідомлення себе як духовної істоти, характеру свого буття в соціумі. Які складові має інтелектуальність? До її складу треба віднести такі: ноосферність, аналітичність, креативність, інтелегібельність, евристичність, цивілізованість, інтелігентність, самостійність мислення та критичність сприйняття, позитивний, життєстверджуючий характер мислення.

Ноосферність як прагнення до влади розуму, віра в можливості управління власним майбутнім, створення планетарно-космічної цивілізації, базується на визначенні раціональності як великої цінності, яку набуло людство у процесі власного духовного розвитку, прийняття її як «провідної і вирішальної сили людського життєвого влаштування, здатної вирішувати будь які проблеми життя та соціального розвитку» [13, с. 305]. Діапазон ноосферності простягається від еталонів раціональності, які були створені у період I і II інтелектуальних революцій, суть якої яскраво висловив Аристотель, який не тільки вважав, що «людині властиве життя, підпорядковане розуму», але стверджував, що сама людина «і є, в першу чергу, розум» [1, с. 283]. Сукупність яскравих ідей Сократа про необхідність правильно будувати власне життя, розглядати знання як рятунок для цивілізації, ствердження Платона, що жити – знаходитись у світі ідей, які підкріплені ідеями філософів Нового часу, знайшли власне продовження й розвиток у філософії космізму, в ідеї ноосфери В. І. Вернадського, як сфери розуму, що проникає і регулює всі соціально значущі сфери життя, визначає вектор розвитку, мету суспільного існування людства.

Слід визнати, що історія людства мала трагічний характер, і воно не завжди прагнуло до цих еталонів норм раціональності, дотримуючись таких орієнтирів, як віра, воля, несвідоме, сила та насильство, лідерство і влада. Але, як вчить досвід історії, ніколи жодна соціальна конструкція, яка була створена поза гармонією Розуму, не була довговічною та не давала повноти щастя, була раєм для обраних та пеклом для інших, завжди викликала прагнення змін основ соціального буття.

Аналітичність – це здатність до розуміння світу, його упорядкування, гармонізації світу, подолання хаосу та деструкцій. Бажає людина чи ні, вона є певним спостерігачем буття, який створює Логос, в якому відбивається певна картина світу, здійснюється перехід від певного уявлення до розуміння, де світ представлено у формі певних процесів, тенденцій, розглядається в сукупності законів як певна система, що здатна до самоорганізації. А. Хмелевський розглядає людину як істоту, яка здатна до упорядкування світу – Homo ordinans. Аналітичність сприяє формуванню імітаційних моделей біосферних процесів, що надає можливість отримання інформації для управління середовищем існування. У цьому аспекті, на думку А. Кіпенського, інтелектуальна еліта виконує «роль генератора нової інформації (примноження знань і соціального інтелекту, наукового потенціалу нації тощо), необхідної для виходу на вищий рівень соціального розвитку» [6, с. 93]. Логічним наслідком аналітичності є ерудованість як здатність проявляти інформаційну обізнаність, начитаність, вміння здійснювати впорядкованість і структурованість знань, що виникли у результаті освіти, а її логічне продовження ми знаходимо в інтелегібельності, тобто, у пізнанні, а більш точно, в осягненні, яке доступне виключно розуму, яке Платон розглядав як певний світ ідей або інтелектуальних сутностей.

Інтелегібильність є пізнання «інтелігенції природи» (Шелінг), певною спрямованістю на розкриття інтелектуальних засад, що мають місце у структурах реальності. Такими засадами може бути сукупність кількісних та якісних показників, які відбивають певні математичні пропорції (Піфагор) та визначають певні тенденції розвитку. Інтелегібильність як осягнення світу є формою духовного життя, яке передбачає розгляд реальності як певного тексту, в якому закодована інформація, що розриває характер поведінки систем реального світу. Розглядаючи інтелегібильність як спрямованість на отримання нових знань щодо світобудови Всесвіту, ми отримуємо певні константи світобудови (маса протона, швидкість світла, співвідношення гравітаційного та електромагнітного полів, внутрішні ядра та інші фізичні константи, сукупність яких створює так звану «тонку налаштованість») розуміння того, що процес модулювання (наприклад, біосферних процесів) ні є її копіюванням, а є таким засобом проникнення у структури матерії, які відкривають проблемні засади, або біфуркаційні крапки, що визначають її рух, розвиток, умови існування. Саме інтелегібильність може розглядатись як втілення сучасної концепції інтелекту, як певна форма зв'язку зі проблемними основами буття, як засіб духовного буття, який може прогнозувати їх реальний стан та подальший розвиток, змінювати світ, формулювати творчі завдання для вирішення мислячим штучним інтелектом.

Сила та міць розуму реалізуються у понятті креативності, яке є свідченням здатності людини виступати в якості творця, певного деміурга. Креативність – прагнення до творення нового світу на шляху гармонії, екологічності та досконалості, орієнтація на пошук і застосування неординарних та ефективних рішень, застосування уяви та фантазії у проектуванні і конструюванні, винахідливість у застосуванні знань, спрямованість на формування інтелектуального середовища існування, а також на переосмислення знань, формування нових ціннісних орієнтирів, всебічне та постійне розповсюдження знань. Це певна «пізнавальна сила знання», яка надає йому сучасного значення, коли ми стоїмо на порозі «III інтелектуальної революції» [5, с. 210], і від якості інтелекту залежить майбутнє цивілізації.

Евристичність розглядається як спрямованість на відкриття, на духовний пошук, використання таких інтелектуальних методів, як моделювання, конструювання та проектування, здатність до винахідництва та раціоналізації, модернізації виробництва та науково-лабораторної бази досліджень. Евристичність особистості формується завдяки відкритості світу, здатності знаходити нові, нестандартні рішення, бачити дивовижний характер світобудови, тренувати мозок у вирішенні творчих та нестандартних завдань,

Цивілізованість виступає як соціальний вимір інтелектуальності, як прояв соціального інтелекту, вміння вирішувати конфлікти переважно мирними засобами. Вона спрямована на подолання ситуації соціального хаосу, яку О. Гомілко розглядає в якості

джерела «політичного популізму та ціннісного релятивізму..., технологій вироблення фейків» в умовах сучасної цифрової епохи [3, с. 5]. Цивілізованість передбачає наявність в особистості компетентності у розумінні сучасних наукових відкриттів, високого рівня розвитку інформаційної культури, вміння спиратися на сучасні знання у повсякденній діяльності. Важливим проявом інтелектуальності в цьому аспекті може бути розглянута цивілізованість у вирішенні наукових конфліктів. Логіка їх вирішення підкоряється базовим характеристикам наукового етносу, запропонованого Р. Мертоном, таким, як універсалізм, колективізм, безкорисливість і організований скептицизм. Вона існує у певній напрузі вибору між полярними імперативами амбівалентності, прагненням до пошуку істини, вмінню не піддаватися інтелектуальній «моді», не підтримувати необачні судження інших, але проявляти терпимість, розуміння й емпатію у відношенні до інших [16].

Інтелігентність є моральним виміром інтелектуальності. Так, В. Андрющенко використовує поняття «інтелігентна моральність». На його думку, інтелігентна моральність – це моральність, яка ґрунтується на «глибокому розумі та не менш глибокій чуттєвості» [4, с. 18]. Саме інтелігенції, на думку А. Кіпенського і О. Пономарьова, «на відміну від переважної більшості людей, притаманні висока духовність, розвинена культура і прагнення передавати ці якості іншим людям» [7, с. 149]. Розглядаючи інтелігентність у контексті інтелектуальності особистості, необхідно визначити її сутність як здатності до самостійного, критичного і позитивного мислення, що має на меті подолання недосконалості світу, усвідомлення і співпереживання історичних традицій народу, його прагнень, надії і мрії про загальнолюдське майбутнє, засноване на принципах соціальної справедливості й гуманізму, її спрямованість на просвітництво та духовне лідерство, створення духовного соціокультурного середовища.

Самостійність мислення, невизнання конформізму, прагнення до вільнодумства (в його повному і широкому значенні, поза контексту віри) це – домінуючий аспект інтелектуальності, прояв духовної зрілості, результат духовного саморозвитку, прояв стійкості до агресивного маніпулятивного впливу, до спроб зруйнувати духовні основи особистості, систему її цінностей, ідеалів і переконань. Логічним продовженням самостійності є критичне світосприйняття, яке є певним засобом захисту себе як особистості в умовах інтенсивного маніпуляційного впливу ЗМІ, певним шляхом до свободи. На думку дослідників, це здатність проявляти мужність мислення, «протистояти критиці, брати на себе відповідальність за проголошені цінності, не зраджувати довіру людей, а рятувати за прогресивні суспільні орієнтири» [10, с. 14].

Позитивний, життєстверджуючий характер мислення, прояв розуму в етичній і естетичній сферах, пасіонарність як непереборне внутрішнє

прагнення до інтелектуальної діяльності, спрямованої на зміну свого життя, навколишнього оточення, є важливою рисою інтелектуальності. Позитивний, життєствердуючий характер мислення є основним джерелом формування другого важливого компоненту духовного образу особистості, який є логічним доповненням інтелектуальності особистості – прагнення до творення [11]. Здатність до творення особистості демонструє творчий потенціал, спрямований на «одухотворення» світу, усунення його недосконалості, затвердження духу високої культури. В. Андрющенко визначав: «Інтелігенція – це розум, який створює» [1, с. 18]. Саме ця категорія має величезну мобілізуючу силу для духовного становлення особистості та є умовою виживання, трансформації цивілізації до планетарно-космічної.

Отже, розглядаючи інтелектуальність як когнітивно-моральну форму духовності, треба її сприймати як звернення до вищих форм розумової діяльності, апеляцію до розуму у виборі стратегії життєдіяльності при збереженні розсудливості в безпосередньому спілкуванні, ситуаціях повсякденного життя. Інтелектуальність – це досягнення гармонії буття, духовної чистоти, збереження себе як справжньої людини. На підставі аналізу більш практичних галузей, інтелектуальний імідж особистості може проявлятися у такому:

1. Любов до навчання, прагнення до духовного пошуку, отримання задоволення від пізнання нового, ефективне використання отриманих знань у роботі, розуміння меж власного знання, вміння шукати інформацію й навчатися самостійно.

2. Толерантність у наукових дискусіях, відкритість для нових поглядів і ідей, об'єктивність оцінки суджень інших людей, здатність для зміни власних поглядів, вміння вчитись на власних помилках.

3. Об'єктивне і глибоке розуміння світу, його подій.

4. Високо розвинуті навички вербального спілкування, почуття гумору.

5. Допитливість, наявність власної точки зору та відстоювання власної позиції, неконформізм, схильність ставити під сумнів звичні речі, яких так дотримуються оточуючі.

6. Вміння вирішувати власні проблеми, легка адаптація до нових умов життя без порушення власних принципів.

7. Здатність до самовладання та до самоконтролю, вміння приборкати власні миттєві бажання.

8. Високо розвинута інтуїція та почуття емпатії, виправданий та допустимий ризик.

9. Скромність, правильна самооцінка, перевага усамітнення для обміркування та саморозвитку.

Ознаки інтелектуальності дуже важливі для формування власного інтелектуального іміджу. Але не менш важливим для подальшого розвитку цивілізації стає знання про рівні її розвитку. До їх складу можна віднести:

1. Початковий рівень інтелектуальності проявляється на першому, «розсудному» ступені

розвитку Homo Sapiens, де він має абстрактний, але більш чуттєвий, емпіричний характер, ще не здатний поєднувати внутрішньо суперечливі процеси, але тяжіє до формально-логічної правильності мислення, спрямований на вирішення практичних завдань.

2. Розвинутий ступінь інтелектуальності Homo Sapiens має відношення до діяльності Розуму, який вбачає єдність у суперечливості процесів, розвиває абстрактне мислення до рівня універсальності, розповсюджує опосередкованість на цифрове модулювання технічних та біологічних процесів в інформаційних аналітичних системах. Вважається, що сам факт володіння розумом означає можливість його розвитку та ефективного використання, але буття людини у статусі Homo Sapiens, тобто носія розуму, не означає що вона є людиною, яка здатна ефективно його використовувати.

3. Зріла форма інтелектуальності проявляється у Homo Cogitus, який усвідомлює себе як активну, творчу істоту, прагне до активного використання розуму, відчуває почуття насолоди від вирішення складних завдань, як «ігор розуму», характеризується швидкістю та гнучкістю мислення, усвідомлення себе як інтелектуальної істоти.

4. Високий рівень інтелектуальності характеризується глибиною, системністю, допитливістю мислення, здатності до конструювання та модулювання, винахідницькою діяльністю, яку можна назвати Homo Science.

5. Еволюційний рівень інтелектуальності – це розуміння його особливої ролі не тільки у саморозвитку та розвитку суспільства. Він починається з усвідомлення життя як «буття у світі ідей» (Платон), як людини Homo Humanus – людини, відкритої до знань і саморозвитку, творчості та творення. При цьому важливим є прагнення до перебудови світу, управління власним майбутнім.

6. Еволюційний рівень інтелектуальності, збагачений ноосферним світобаченням, дає можливість виходу на Глобальний креативний рівень інтелектуальності, де людина прагне усвідомити власне космічне призначення, виступає в якості людини-творця, виступає як Homo Enthusiastic, яка є освяченою духом високої моральності та здатною до творення Нового світу, сприяє формуванню Духовної інтелектуальності.

7. Духовна інтелектуальність спрямовує творчу активність людини на таку терраформацію ландшафту планети, який є процесом одухотворення природи, створення Homo Spiritus – людини духовної, яка прагне до творення за розумінням краси, гармонії, екологічності.

Навіщо потрібні вищі рівні інтелектуальності? В сучасних умовах у певних наукових колах активно обговорюється теза про те, що більша частина цивілізації гине саме на стадії переходу до планетарної та планетарно-космічної цивілізації. Мертона Ріса вважає, що «тероризм, створення бактерій і вірусів, біоінженерія» дають лише 50-відсоткову вірогідність виживання. За оцінкою вчених, ліси на планеті можуть зникнути у найближчі 40 років [16]. Сам факт того, що на даний час людство не має планетарної стратегії вирішення

глобальних цивілізаційних проблем, демонструє рух Грети Тумберг, питання щодо майбутнього планети не знаходять відповідей.

Людству необхідна концентрація усіх інтелектуальних та моральних сил, йому необхідна зрозуміла стратегія руху в майбутнє на підставі формування інтелектуально-моральної духовності.

Загальний стрижень його духовних пошуків втілюється в ідею інтелектуально-моральної духовності. Сам термін «інтелектуально-моральна духовність» в певному контекстуальному відношенні давно застосовується провідними вітчизняними вченими. Так, С. Кримський застосовує термін «моральний інтелект». «Ідея морального інтелекту, – який, на думку вченого, поєднує моральний розум і розумну емоцію, – має здатність ігнорувати простоту рішень в ім'я складності людських проблем і співзвучна принципу духовності» [8, с. 4]. І. Бех ставить питання про «формування морально здорового способу мислення» [2, с. 126]. «Людина розумна повинна стати людиною моральною, – підкреслює В. Лозовий, – це питання її життя і смерті, оскільки інтелект, не занурений у моральність, може знищити не тільки навколо себе, а й самого себе» [9, с. 21].

Цивілізація, яка поєднує матеріальні та духовні сили, культуру і технології, організацію праці і стиль життя, мораль і право, є, у власному концентрованому вигляді, засобом існування Розуму у Всесвіті. Цивілізація є характеристикою інтелектуального розвитку в різноманітних сферах життєдіяльності та проявом сили розуму людини у створенні цінностей культури. Найближчий космос, або природа, характер і межі її засвоєння, визначає можливість самого Розуму в її перебудові і відповідний тип цивілізації. В історії людства можна виділити два типи цивілізаційного устрою, кожному з котрих була притаманна певна форма духовності.

Космогенна цивілізація – тип цивілізації стародавнього світу та середньовіччя, з домінуючими цінностями космо- і теоцентризму, катарсичної форми духовності, спрямованої на створенні людського у людині, основними цінностями якої є почуття святості, любові та благоговіння перед світобудовою. Це форма суспільного буття має інтелектуальне досягнення – Першу форму раціоналізму, яке має місце народження – це стародавня античність.

Основи техногенної цивілізації починають формуватися в кінці XV сторіччя, безпосередньо пов'язані з періодом Великих географічних відкриттів, використанням науки, як могутній виробничої сили, постійному розширенні ареалу засвоєння природи, яка розглядається як безмежна ресурсна база, використання Розуму для досягнення високої якості життя. Техногенна цивілізація формує інноваційний тип духовності, яка дарує людству розуміння себе як діяльної, творчої істоти, акцентує увагу на безумовній цінності свободи в духовному саморозвитку, але приводить до всюдозволеності, порушенні моральних норм і деформації світу естетичних цінностей, антропологічної кризи.

Якщо для перших двох типів цивілізаційного устрою головним символом, що відображає їх

сутність, була «боротьба», викликана або ідеєю виживання у традиційному суспільстві, або ідеєю підкорення світу в інноваційному суспільстві, то нова духовність є переосмисленням усієї історії людства, пошуком гармонії існування, прагненням до ноосферного буття, терраформації планети та формування духовного образу людини, структурними детермінантами якого є здатність до творення, інтелектуальність та відкритість світу. Подолання антропологічної і цивілізаційної кризи, можливо тільки на основі інтелектуально-моральної духовності антропогенної цивілізації, яка спрямована на розкрячення творчих сил людини та має запропонувати шлях спасіння, умови успішної трансформації цивілізації до планетарно-космічного майбутнього, дати нові цінності і стиль життя. Інтелектуально-моральна духовність має головну мету – збереження Розуму у Всесвіті, забезпечення сталого переходу до планетарно-космічного рівня розвитку на підставі структурної гармонізації технотронного суспільства [11], формування активного, творчого, морального мислення, спрямованого на творення в інтересах всього людства, такого рівня інтелектуальності, яка дасть можливість співпраці зі створеним штучним мислячим інтелектом та управління біосферними процесами, середовищем існування, власним майбутнім.

Умовою реалізації завдань інтелектуально-моральної духовності є розвиток її інтелектуальної та моральної складових, розвиток інтелекту людини в тій його формі, в якій він може максимально ефективно співпрацювати зі штучним мислячим інтелектом та новою планетарною мораллю, яка дасть можливість співпраці усіх землян і забезпечення духовної еволюції людства, забезпечити формування духовного образу особистості. Отже, метою інтелектуально-моральної духовності є формування самоідентифікації особистості не тільки як вільної творчої та активної істоти (що є невиконаним завданням попереднього типу духовності), але й як вільно та критично мислячої істоти, яка прагне до творення як у планетарному, так й планетарно-космічному напрямку, всебічний розвиток її інтелекту.

Висновки. Які висновки має зробити людство стосовно інтелектуальності?

1. Інтелектуальність ні є простим «добрим побажанням» у вихованні людини 21 сторіччя. Це умова існування у майбутньому, подолання кризових станів та цивілізаційної трансформації.

2. Інтелектуальність ні є сукупністю певних здібностей, це – основа духовного образу особистості, ядро когнітивно-моральної форми духовності – інтелектуально-моральної, звернення до вищих форм розумової активності, апеляція до розуму у виборі стратегії життєдіяльності досягнення гармонії буття, духовної чистоти, збереження себе як справжньої людини.

3. Інтелектуальність є духовним надбанням людства, естафетою духовних знань, щодо використання Розуму, як засобу еволюції, що передається людству як умова його повноцінного та щасливого життя та подальшого існування.

Повернення до цінностей раціоналізму в умовах кризисного суспільства – обов'язок та акт громадянської мужності сучасних філософів та вчених.

4. Послідовність боротьби за інтелектуальність особистості є створення інтелектуального середовища існування, очищення та одухотворення мистецтва, формування нової системи освіти, яка буде здатна формувати відкрите та вільне мислення.

5. Реальна нива позбавлення від пустоти та агресії Інферно сучасного суспільства могового споживання – творення Нового світу, формування інтелектуально-моральної духовності трансформації суспільства до планетарно-космічного рівня розвитку.

Список літератури

1. Андрущенко В.П. (2006). Інтелігентна моральність невизначеності: спогади про майбутнє. *Нравственные императивы интеллигенции: материалы IV Междунар. науч.-теорет. конф. по проблемам совр. интеллигенции*. Харьков : Изд-во НУА. С. 18–19.

2. Бех І. (2015). *Вибрані наукові праці: Виховання особистості*. Т. 1. Чернівці: Букряк. 840 с.

3. Гомілко О.Є. (2021). Філософія як пропаганда у цифрових викликах мракобісся. *Філософія в сучасному світі: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 19–20 листопада 2021 р.*; Ред. кол. Я.В. Тараров, А.В. Кіпенський, О.О. Дольська [та ін.]. Харків : Друкарня Мадрид. С. 5–8.

4. Дольська О.О. (2012). *Філософія сучасного суспільства*: навч.-метод. посіб. Харків : НТУ «ХПІ». 180 с.

5. Дольська О. (2018). Парадигмальні зміни у сучасній філософії освіти. *Філософія освіти*. № 2. С. 146–162.

6. Кіпенський А.В., Журавльов Ю.В. (2017). Проблема визначення феномену національної еліти. Сучасні підходи до розуміння національного суверенітету. Національна ідея: системні функції. Система влади на українських землях у період до створення сучасної держави. *Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки*. Харків : «Місكدрук», ХНТУСГ ім. Петра Василенка; ХНУБА. 284 с. С. 57–65; 90–110; 169–186; 258–259.

7. Кіпенський А.В., Пономарьов О.С. (2021). Прищеплення якостей інтелігентності лідерам і гуманітарно-технічній еліті. Розвиток світоглядних позицій студентів і логіко-методологічних засад їхньої майбутньої професійної діяльності. *Цільова підготовка лідерів і гуманітарно-технічній еліті: з досвіду роботи факультету соціально-гуманітарних технологій НТУ «ХПІ»*; під ред. А.В. Кіпенського, О.С. Пономарьова. Харків : «Мадрид», С. 149–160, 189–198.

8. Кримський С.Б. (2003). Принципи духовності XXI століття. *Директор школи*. № 8. С. 4–5.

9. Лозовой В.О. (2014). Моральна культура особистості як серцевина її духовності. *Духовно-моральні основи та відповідальність особистості у долі людської цивілізації: зб. наук. пр.: по матеріалам Міжнар. наук.-практ. конф.* 5–6 листоп. 2014 р.: в 2 ч. : Ч. 1 / під ред. О.Г. Романовського, Ю.І. Панфілова. Харків : НТУ «ХПІ». С. 20–24.

10. Лозовой В.О., Сідак Л.М. (2006). *Саморозвиток особистості у філософській рефлексії та соціальній практиці*: монографія. Харків : Право. 256 с.

11. Міщенко В.І. (2021). Контури нової моралі глобального світу. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*: зб. наук. пр. Харків : НТУ «ХПІ». № 2. С. 91–99.

12. Пугановський К.О., Міщенко В.І. (2022). *Космогонія в умовах сучасного технічного прогресу*. Retrieved from http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/58986/1/Puhanovskyi_Kosmohonia_2022.pdf

13. *Філософія: терміни і поняття*: навч. енциклопед. словник. (2020). ; під ред. В.Л. Петрушенка. Львів : «Новий Світ-2000». 506 с.

14. Хайдеггер М. *Відчуженість*. Retrieved from <https://cameralabs-org.turbopages.org/cameralabs.org/s/10512-otreshennost-martin-khajdegger-o-vychislyayushchem-myshlenii-osmyslyayushchem-razdume>

15. Bologna, Mauro & Aquino, Gerardo. (2020, 06 May). Deforestation and world population sustainability: a quantitative analysis <https://www.nature.com/articles/s41598-020-63657-6>. Article number: 7631 (2020) Vol. 10. Retrieved from www.nature.com/articles/s41598-020-63657-6

16. Merton R. (1965). The Ambivalence of Scientists. *Science and Society*. Ed. N. Kaplan. Rand McNally. P. 44–75.

References (transliterated)

1. Andriushchenko V.P. (2006). Intelihentna moralnist nevyznachenosti: spohady pro maibutnie. *Nravstvennyye ymperatyvy yntellyphentsyy: materyaly IV Mezhdunar. nach.-teoret. konf. po problemam sovr. yntellyphentsyy*. Kharkov : Yzd-vo NUA. S. 18–19.

2. Bekh I. (2015). *Vybrani naukovy pratsi: Vychovannia osobystosti*. T. 1. Chernivtsi : Bukriak, 840 s.

3. Homilko O.Ie. (2021). Filosofiia yak propahanda u tsyfrovyykh vyklykakh mrakobissia. *Filosofiia v suchasnomu sviti : materialy II Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii, 19–20 lystopada 2021 r.* Red. kol. Ya.V. Tararioev, A.V. Kipenskyi, O.O. Dolska [ta in.]. Kharkiv : Drukarnia Madryd. S. 5–8.

4. Dolska O.O. (2012). *Filosofiia suchasnoho suspilstva : navch.-metod. posib*. Kharkiv : NTU «KhPI». 180 c.

5. Dolska O. (2018). Paradyhmalni zminy u suchasnii filosofii osvity. *Filosofiia osvity*. № 2. S. 146–162.

6. Kipenskyi A.V., Zhuravlov Yu.V. (2017). Problema vyznachennia fenomenu natsionalnoi elity. Suchasni pidkhody do rozuminnia natsionalnoho suverenitetu. Natsionalna ideia: sistemni funktcii. Systema vlady na ukrainskykh zemliakh u period do stvorennia suchasnoi derzhavy. *Natsionalnyi suverenitet: ukrainskyi vymir v konteksti svitovoi politychnoi dumky*. Kharkiv : «Miskdruk», KhNTUSH im. Petra Vasylenka; KhNUBA. 284 s. S. 57–65; 90–110; 169–186; 258–259.

7. Kipenskyi A.V., Ponomarov O.S. (2021). Pryscheplennia yakosti intelihentnosti lideram i humanitarno-tekhnichnoi eliti. Rozvytok svitohliadnykh pozytsii studentiv i lohiko-metodolohichnykh zasad ykhnioi maibutnoi profesiinoi diialnosti. Tsilova pidhotovka lideriv i humanitarno-tekhnichnoi elity: z dosvidu roboty fakultetu sotsialno-humanitarnykh tekhnolohii NTU «KhPI»; pid red. A.V. Kipenskoho, O.S. Ponomarova. Kharkiv : «Madryd». S. 149–160, 189–198.

8. Krymskyi S.B. (2003). Prynysypy dukhovnosti KhKhI stolittia. *Dyrekтор shkoly*. № 8. S. 4–5.

9. Lozovoi V.O. (2014). Moralna kultura osobystosti yak sertsevyna yii dukhovnosti. *Dukhovno-moralnisni osnovy ta vidpovidalnist osobystosti u doli liudskoi tsyvilizatsii: zb. nauk. pr.: po materialam Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* 5–6 lystop. 2014 r.: v 2 ch. : Ch. 1 ; pid red. O.H. Romanovskoho, Yu.I. Panfilova. Kharkiv : NTU «KhPI». S. 20–24.

10. Lozovoi V.O., Sidak L.M. (2006). *Samorozvytok osobystosti u filosofskii refleksii ta sotsialnii praktysii*: monohrafiia. Kharkiv : Pravo, 256 s.

11. Mishchenko V.I. (2021). Kontury novoi morali hlobalnoho svitu. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KhPI». Serii: Aktualni problemy rozvytku ukrainskoho suspilstva*: zb. nauk. pr. Nats. tekhn. un-t

«Kharkiv. politekhn. in-t». Kharkiv : NTU «KhPI». № 2. S. 91-99.

12. Puhanovskyi K.O. Mishchenko V.I. (2022). Kosmohoniia v umovakh suchasnoho tekhnichnoho prohressu. Retrived from http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/58986/1/Puhanovskyi_Kosmohoniia_2022.pdf

13. Filosofiia: terminy i poniattia : navch. entsykloped. slovnyk (2020). ; pid red. V.L. Petrushenka. Lviv : «Novyi Svit-2000». 506 s.

14. Khaidehher M. Vidchuzhenist. Retrived from <https://cameralabs-org.turbopages.org/cameralabs.org/s/10512-otreshennost->

martin-khajdegger-o-vychislyayushchem-myshlenii-i-osmyslyayushchem-razdume

15. Bologna, Mauro & Aquino, Gerardo. (2020). Deforestation and world population sustainability: a quantitative analysis <https://www.nature.com/articles/s41598-020-63657-6> Scientific Reports. Article number: 7631 (2020). Vol. 10. Retrived from www.nature.com/articles/s41598-020-63657-6

16. Merton R. (1965). The Ambivalence of Scientists. Science and Society / red. N. Kaplan. Rand McNally. P. 44–75.

Надійшла (received) 21.09.2022

Відомості про авторів / About the Authors

Міщенко Віктор Іванович (Viktor Mishchenko) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», старший викладач кафедри філософії; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8815-9272>